

Kun - en spytklat fra Rådhuspladsen - har billedkunstnere, arkitekter, designere, ubåds- og raketryggere fundet et kreativt fristed, som de lever i evig frygt for, at byplanlæggere og andre med lige linealer skal erobre.

Refshaleøen. Da det traditionsrige B&W Skibsværft i 1996 lukkede og slukkede, rykkede en broget blanding af kunstnere, håndværkere, hobbyfolk og kreative virksomheder ind i de gamle svejse- og montagehaller. Øen er langsomt ved at genopfinde sig selv, men til hvad?

Rævens hale stritter

Af STEEN NIKOLAJ JOHANNESSEN og SVEN ANDERSEN

KLOKKEN er otte om morgenen. Direktøren for Refshaleøens Ejendomselskab (REDA), Christian Herskind, er i gang med sin tredje kop kaffe i det lille, gule administrationshus, der ligger ved indgangen til det tidligere værftsområde. Så hører der et velkendt brag inde fra naboerne. Kanonerne på Marineskibet København skyder dagen i gang. Christian Herskind kaster et sidste blik ud over vandet mod Den lille Havfrue på Langelinie, og går så i gang med dagens arbejde.

En time senere cykler Peter Madsen igennem porten og ud til sin hangar for at arbejde på sin rumraket. Han overhales af Det kongelige Teaters Shuttle bus med dagens første post, og måske passerer han Annette Holmberg, der viser en gruppe ansatte fra Novozymes rundt mellem værfthaller, betonklodser, buske og træer inden de bestiger den lange rustbrune ståltrappe og kommer op til en ledelsesworkshop hos værktøjsfællesskabet Skabelonloftet.

B&W Skibsværft, en af dansk industris juveler, gik efter mange turbulente år konkurs i 1996 og efterlod sig, udover et større økonomisk og juridisk oprydningsarbejde, et område på cirka 500.000 kvadratmeter, svarende til omkring 60 fodboldbaner.

Siden da har en lang række forskellige enkeltpersoner, institutioner og virksomheder lejet sig ind i stedets gamle rustikke bygninger.

»Der er meget højere til himlen herude, og den er mere blå,« siger ubåds- og raketrygger Peter Madsen.

Han står i en orange kedeldragt og svejser på lofteraketterne, der om cirka fire år skal sende ham i kredsløb, 130 kilometer over Jorden.

Kedeldragten er nødvendig for at holde sig varm i den utætte, grønne hangar, hvor han sammen med sin kompagnon, den tidligere NASA-ansatte rumarkitekt, Kristian von Bengtson, udlever den ultimative astronaut-drengedrøm.

I 2002 søsatte Peter Madsen sin første hjembyggede u-båd, Freja, på Refshaleøen. Siden fulgte flere succesrige u-bådsprojekter, og nu er næste mål at erobre rummet.

Perfekt til raketrygger

Ingen på det tidligere B&W havde formtentlig forestillet sig, at der en dag ville blive bygget rumskibe på Refshaleøen.

Men faktisk tilbyder stedet perfekte forhold for raketryggeri. »B&W har et betondeklag, der er to meter tykt. Det har de støbet for at kunne håndtere skibselementer på 400 tons. Det giver et perfekt fundament, når vi skal afprøve raketryggeri. Og samtidig kan vi larme alt det, vi vil, uden at få klager,«

Kristian von Bengtson er enig: »Det er et sted, som bare skrider på, at man bruger en vindkælsliber. De fleste andre steder skal man altid tage hensyn.«

Den her hangar er gammel og slidt. I al den tid vi har været her, er der ikke blevet brugt ét minuts arbejde på vedligeholdelse,« tilføjer Peter Madsen.

De oplever, at stadig flere besøger Refshaleøen. »Det gør egentlig ikke noget, selvom vi i sommer nogle dage måtte lukke porten for nysgerrige, så vi kunne få arbejdsro,« fortæller Kristian von Bengtson.

Området er anderledes end resten af Københavns Havn, synes de:

»Der foregår simpelthen en katastrofal udvikling,« siger Peter Madsen. »Det er penge som styrer. Man skulle hellere som her lade tingene gro lidt mere af sig selv.«

Kunst, kran og brændeovne

En kold regn vælder ned fra en grå himmel, og vinden blæser fra havet, krøller paraplyer sammen. Ved enden af den 15 meter stejle, uendørs trappe træder man indenfor på Skabelonloftet. Der lugter af maling og røg.

Den canadiske billedkunstner, Stephen James Back, står og maler i det store fællesrum, under loftets frilagte stålkonstruktion.

Han har vinterjakke på, og huen trukket godt ned over ørerne.

»It's cold in the winter. I assure you. But it's worth it,« smiler canadieren, og åbner en del af det store panoramavindue med blindfoldede ruder. Han tænder sig en smøg, mens temperaturen i lokalet falder endnu et par grader. Der er direkte udsigt til Øresund.

»Ikke alle arbejder her om vinteren. Det kan blive rigtig køldt med vinden ude fra vandet. Men de nye brændeovne og varmluftsblæsere gør forhåbentlig en forskel,« siger landskabsarkitekt, Ida Marie Lebech Jørgensen, der er én af de 34 andre lejere, der har værketsted på loftet.

Skabelonloftet administratør, cand.pæd. i billedkunst Anette Holmberg, er ved at tænde op i brændeovnen inde i sit store atelier- og konferencerum. Rundt om i rummet står maling, lærred og store emaljerede metalskabeloner fra dengang loftet blev brugt til opbevaring af skibstegninger.

For enden af rummet er der et åbent køkken og en gammel kran. Den bruges til at få tunge og ubehandlerlige ting op på loftet.

»På et tidspunkt havde jeg nogle håndværkere oppe for at reparere kranen. De var helt vilde med den, for man laver åbenbart ikke kraner af den kvalitet i dag,« fortæller Anette Holmberg.

Jakketsæt og boksershorts

Skabelonloftet rummer 17 værktøjssteder, der udlejes til blandt andet billedkunstnere, arkitekter og designere.

I løbet af foråret har der været fælles arbejdsweekender, hvor det meste af loftet er blevet renoveret med økonomisk støtte fra REDA. Gipsvægge er blevet revet ned for at give mere lys, elinstallationer er blevet udbedret, og nu er der ved at blive sat varme op.

Anette Holmberg overtog stedet fra den 1. marts 2009. Hun har ikke svært ved at finde lejere til Skabelonloftet.

»Der rykker snart nogle islandske arkitekter ind,« fortæller hun. Loftet bliver også brugt til konferencer, workshops for firmaer, filmpoptager og fotosektioner til blandt andet bønretops- og livsstilsmagasiner.

Alle kan bruge fællesarealerne, hvis de overholder stedets faste regelsæt, mens de må gøre, hvad de vil på deres egne værktøjssteder.

Ikke alle er dog lige begejstrede for Skabelonloftets omdannelse.

Billedkunstneren Nicholas Myhring er ved at flytte de sidste bøger maling ud fra sit atelier. Han har opsagt sit lejemål, fordi han er utilfreds med stedets nye udvikling.

»Der er begyndt at dumpe brevd ind med husejstigninger på flere hundrede kroner, og fælleskostningerne er også steget. Det er ikke fedt,« siger han eftertænksomt.

»Men det er især meningsforskellene om, hvordan stedet skal køres, og om visionerne. Anette har gjort det godt. Men jeg har det svært med, at man blander kunst, penge og forretning. Det er ikke lige mig,« fortæller Nicholas Myhring, og tilføjer: »Efterhånden skal man jo nærmest have jakkesæt på for at komme her. Jeg er mere sådan en type, der vil gå rundt i boksershorts og klatte med min maling.«

Stålmanden

Mellem husbåde, Københavns Autoophug og Københavns Kanal ligger virksomheden JD Stål. Den aflange bygning blev først brugt af B&W som værktøjssted. Efterhånden som stadig flere skibsfunktioner fik elektriske styresystemer, blev bygningen inddraget til el-værksted.

I 2001 lejede Jesper Ditlevsen stedet.

»Man finder ikke så mange steder, hvor man centralt kan placere et smedeværksted. Der er jo mange ting at tage hensyn til, for eksempel støj,« siger han.

JD Stål producerer blandt andet beslag, hegn og gelændere og har desuden specialiseret sig i kulisseproduktion.

Derfor er det en fordel, at Det kongelige Teaters produktionshus ligger henne om hjørnet. Men det er ikke altdågende.

»Vi har et godt samarbejde med Det kongelige Teater, og har produceret kulisser siden 2002. Så selv om vi ikke var herude, ville vi nok stadig producere for dem. Men jeg ville da være ked af at skulle flytte herfra,« siger Jesper Ditlevsen.

JD Stål samarbejder også med andre lejere på Refshaleøen, men det er mest kunstnere som kommer og skal låne noget eller have hjælp til et af deres projekter. Det er ikke en niche, det kan betale sig at sætse på. Dertil er kundeinddraget for ustabil.

»Der er mange, som kun er her i kortere perioder, der de skal videre,« siger Jesper Ditlevsen, og nævner en af de største ulemper ved at være placeret på Refshaleøen: Transportmulighederne er ikke optimale.

»Gelænderet over ved Langelinie, har vi lavet. Vi lejede en gammel redningsbåd med en fiskekuttermotor, og hver morgen tofede vi så derover for at montere. Det var meget lettere end at skulle køre omkring midtbyen,« siger Jesper Ditlevsen med et smil.

Han ser ingen problemer i, at området udvikles, og bliver åbnet mere op for offentligheden.

»Her er jo spændende og anderledes. Allerede i dag er der åbnet, som om sommeren cykler rundt og er attraktivt område ud til vandet. Men jeg tror personligt ikke, at der sker noget herude de næste 5-10 år. Og inden de rigtig kommer i gang med at bygge, går der nok endnu flere år.«

Bag kulisserne

Centralt placeret på Refshaleøen, over for B&W's store loppemarked, ligger JD Ståls lokale samarbejdspartner, Det kongelige Teaters produktionshus, også kaldt Kulisfabrikken.

Brugen af sted- og ogevaner er udbredt, noget det også var på B&W's tid.

Den tidligere svejsehøj blev således af arbejderne på værftet kaldt for Svømmehallen, fordi hallens mester var gift med en berømt svømmer.

I dag benyttes stadig mange af de gamle navne som Dockhallen, Det Optiske Tårn, Ska-

belonloftet, Riggerloftet, Brandstationen, Hal 1, Port 29.

Måske fordi der kun er én vej, Refshalevej, og ingen større logik mellem husnumrene. Det kræver derfor også et vist lokalkendskab at finde rundt.

»Folks GPS'er står simpelthen af herude. Der er godt nok dækning, men der er bare ikke noget som hedder Refshalevej 173,« siger Jens Refslund Christensen, produktionschef for produktionshuset.

»Selv taxaerne har svært ved at finde rundt. Nogle gange når vi skal have gæster, dukker de aldrig op, fordi de ikke kan finde os.«

Fra Jens Refslund Christensen's kontor er der udsigt til en af Europas største og højeste halter, Dockhallen, og et bjerg af kalk. »Jeg synes, det er fantastisk at tænke på, at uden for mit vindue ligger overskudskalken fra første etape af metroyggeriet,« siger han.

Han er chef for de 55 produktionsmedarbejdere der bygger kulisser til Operaen, Skuespilhuset og Gamle Scene. Det involverer snedkere, tapetserere, konstruktører, teatermalere, arkitekter, logistikfolk, en ingeniør og en teknisk tegner.

Tidligere lå størstedelen af Det kongelige Teaters kulisseproduktion på Kongens Nytorv.

Men da lokalerne var for små til at producere kulisser til Operaen, begyndte man at lede efter et nyt sted.

»Herude er vi tæt på Operaen, og vores montagesal er på størrelse med Operens Store Scene. Og at kunne producere i operahusstore, og samtidig have alle funktionerne under samme tag, er optimalt,« forklarer Jens Refslund Christensen.

Bygningsstørrelse og rummelighed gør, at alle kulisser, som noget nyt, kan samles i fuld størrelse.

»Scenograferne kan komme og se, og selvom det er rigtig ud, og om der er noget, som skal laves om, inden kulisserne fragtes ind og opstilles på scenen. For måtte vi nogle gange køre kulisserne frem og tilbage.«

Produktionshuset er placeret i den tidligere svejsehøj, der er på størrelse med til parcelhusgrunden.

Bygningen ejes, som en af de få, ikke af REDA, men er blevet købt af Slots- & Ejendomsstyrelsen. Det kongelige Teaters produktionshus flyttede efter en gennemgribende renovering ind i 2006 med en 30 års lejekontrakt.

Jens Refslund Christensen mener derfor ikke, at de vil blive specielt påvirkede af Refshaleøens udvikling.

»Det ville da være dejligt, hvis der kom noget mere liv herude. Men hvis man ikke får løst, hvordan folk kommer hertil og -fra igen, så tror jeg simpelthen ikke på det.«

Pæner og pæner

Der er flere historier om folk, der tidligere har brugt Refshaleøen dærligt.

I 2006 afslørede en brand i et af lejemålene et narkolaboratorium, og i 2009 foretog politiet sammen med skattemyndighederne en razzia, hvor de konfiskerede luksusbiler, lastvogne og arbejdsmaskiner for over 150 millioner kroner.

»Men det kan også gøres ved at smide bilvogne herude, male graffiti på bygningerne eller ved at lægge et skib, der synker, hvorefter man skrider, og lader ejendomsadministrationen stå med vraget,« opremser Peter Madsen.

Anette Holmberg har planer om at omdanne Skabelonloftet til et værktøjsloft for professionelle kreative. Et loft der blander forskellige fagområder, og som holder dørene åbne for erhvervslivet. Anette Holmberg håber, at Skabelonloftet med tiden kan bidrage til at sætte Refshaleøen på landkortet som en kulturhavn.

Allerede i dag bruger REDA Skabelonloftet, når de skal vise området frem for politikere, kunder og samarbejdspartnere. »De fleste viser stor begejstring, når de ser loftet. Det rustikke, autentiske og den dynamik som de mange forskellige lejere frembringer,« siger Anette Holmberg og fortæller, at REDA's direktør, Christian Herskind, gerne så Skabelonloftet som en miniaturremodel for resten af området.

Nogle har svært ved udviklingen, andre glæder sig over den. Alle er dog enige om, at Refshaleøen er under forandring.

I Kommuneplan 2009 er Refshaleøen udpeget til 'Potentialområde for kreative erhverv'.

»Det åbner op for, at der kan gives midlertidige tilladelser til at drive cafeer, gallerier, teatre, spillesteder og sports- og fritidsanlæg på øen. Med ubebyggede grunde i Ørestaden, og en igangværende kvarterudvikling i København Nordhavn er der endnu ingen langsigtede kommunale planer på tegnebrættet for Refshaleøen.

Heller ikke hvad angår grundlæggende investeringer i infrastrukturen.

Vigtigt med dialog

Nogle af de nuværende lejere på Refshaleøen er bange for, at de på sigt bliver presset væk, hvis REDA engang begynder at bygge kontorer og eksklusive boliger. Den frygt, mener Christian Herskind, er ubegrundet.

»Jeg tror, at de, der gerne vil betale for en lejlighed med udsigt til vandet og Langelinie, også gerne vil betale for at kunne gå ud ad døren og befinde sig i et kulturelt og økonomisk arnested. Derfor skal vi forsøge at bevare blandingen af kunstnere, virksomheder og opfindere herude. Der er masser af plads, og en meget lang tidshorisont.«

Martin Frandsen mener, at det er afgørende at bevare områdets dynamik:

»Kommuneplan 2009 lægger op til, at bygningerne på Refshaleøen får lov til at stå i en årække, og at man kan bruge dem på forskellig vis. Så nu handler det netop om at komme i dialog med de brugere, der er derude,« siger han, og foreslår: »At simpelthen går rundt og stemmer dørklokker, og snakker med folk, så man får dem med.«

Sammen med nogle af lejerne fra Skabelonloftet søsatte Christian Herskind for et par måneder siden et projekt, der skal undersøge, hvad der karakteriserer succesfuld byudvikling andre steder i verden. Undersøgelsen skal hjælpe REDA med at skabe rammer, hvor kunst og iværksætter i de næste år kan blande sig med kreative virksomheder inden for design, arkitektur, IT og filmproduktion. Og hvor der også er plads til mere traditionelle håndværksvirksomheder.

»Om 15 år har politikerne forhåbentlig fået placeret en havnetunnel fra Nordhavn til Refshaleøen. Når det er sket, har vi meget bedre mulighed for at udvikle området,« siger Christian Herskind.

Sven Nikolaj Johannesen er musiker og studerer Journalistik og Geografi.

Steen Andersen er forfatter, kunstner og B.Sc. i Psykologi og Geografi og Int. Markedsføring.